

Strategie,

jak začlenit mediální vzdělávání do výuky

**na středních odborných školách
a učilištích**

květen 2021

JSNS.CZ

Obsah

Úvod	3
1. Definice klíčových pojmů mediální vzdělávání, mediální výchova a mediální gramotnost	4
2. Mediální vzdělávání na středních odborných školách a učilištích. Analýza aktuální situace	5
2.1 V jakém rozsahu se střední školy reálně mediálnímu vzdělávání věnují?	5
2.2 Nejčastější překážky, které vyučující zmiňují.....	7
3. Jak mediální vzdělávání více začlenit do výuky na středních odborných školách?	9

Úvod

Mediální gramotnost patří mezi klíčové kompetence současnosti. Digitální technologie čím dál víc prostupují lidskými životy, nemalá část naší každodennosti se odehrává v kyberprostoru. Dochází k nárůstu kyberšikany, sextingu a dalších negativních jevu spojených s internetem. Přibývá digitálně závislých lidí, a to i v nejmladších věkových kategoriích. Koronavirová pandemie ukazuje obrovskou sílu dezinformací, jejich masivní vliv na formování názoru a postojů občanů.

Ze všech těchto důvodů je nutné mladé lidi mediálně vzdělávat. Učit je samostatně vyhledávat potřebné informace, analyzovat a posuzovat důvěryhodnost mediálních sdělení, rozlišovat ta, která jsou založena na faktech, od těch manipulativních a lživých. Seznamovat je s potenciálem moderních technologií a také s jejich velkými riziky, vést je k obezřetnosti a digitální strídmosti.

Z výzkumů¹ však vyplývá, že české střední školy, zvláště ty odborné, nevěnují rozvoji **mediální gramotnosti** dostatečný prostor. Jak tuto situaci změnit? Aktérů, kteří ovlivňují nebo mohou ovlivnit podobu mediálního vzdělávání na středních odborných školách existuje mnoho. V tomto dokumentu jsme je rozčlenili do 10 skupin a pro každou z nich uvádíme kroky, které mohou podle našeho názoru realizovat pro posílení **mediálního vzdělávání na středních odborných školách a učilištích**.²

Budeme rádi, když se s námi podělíte o vaše zkušenosti týkající se mediálního vzdělávání a pošlete nám připomínky k tomuto dokumentu. Jsme vám k dispozici na e-mailu mv@jsns.cz.

Karel Strachota, ředitel JSNS

Kateřina Šafářová, koordinátorka projektu Mediální vzdělávání v JSNS

*JSNS, vzdělávací program společnosti **Člověk v tísni**, usiluje o začlenění mediálního vzdělávání do výuky již od roku 2007. Vyučujícím základních i středních škol nabízíme skrze náš portál JSNS.CZ výukové materiály pro prezenční i distanční výuku, organizujeme pro ně semináře a vzdělávací konference.*

¹ Blíže se těmto výzkumům věnujeme v kapitole 2.

² Celý text se zaměřuje na střední školy a učiliště, kde situaci vnímáme jako nejkritičtější, nicméně mnohé body z kapitoly 2 a 3 je možné aplikovat i na gymnázia a základní školy.

1. Definice klíčových pojmů mediální vzdělávání, mediální výchova a mediální gramotnost

Na definicích mediálního vzdělávání a mediální gramotnosti nepadá jednoznačná shoda. Vymezení těchto pojmů vnímáme jako důležité, proto v této kapitole velmi stručně přibližujeme, jak je v JSNS vnímáme.

„mediální vzdělávání“ a „mediální výchova“

Oba pojmy označují vzdělávací proces, jehož cílem je posílit mediální gramotnost. V JSNS se kloníme k pojmu mediální vzdělávání.³

Mediální výchova je také v rámcových vzdělávacích programech (RVP) pro základní školy a gymnázia název samostatného průřezového tématu.

„mediální gramotnost“

- **souhrn vědomostí, dovedností i postojů** týkajících se tradičních i digitálních médií, mezi nimi například:
  - znalost **mediální logiky** (jak vznikají mediální sdělení, jak funguje mediální průmysl)
  - dovednost **analyzovat různé typy mediálních sdělení** (zpráva, reklama, příspěvky na sociálních sítích apod.) a **dokázat posoudit relevanci a důvěryhodnost nalezených informací**
  - umět se **pohybovat na internetu bezpečně** – předcházet zneužití osobních dat, vědět, jak se bránit kyberšikaně, nenávistným projevům apod.
  - uvědomovat si **roli médií v širším společenském dění** a jejich význam pro demokracii
- **klíčová kompetence pro život v 21. století** – jak v osobní, tak profesní sféře
- pro to, aby člověk disponoval vysokou mírou mediální gramotnosti, nestačí absolvovat jednu přednášku nebo si přečíst knihu, **je to dlouhodobý – ideálně celoživotní – proces** zahrnující:
  - získávání znalostí o tom, jak média fungují, v jakých podmínkách, včetně neustálé aktualizace těchto informací (např. sledování proměn mediálních platform)
  - učení se jednotlivým dovednostem a zdokonalování se v nich skrze trénink (např. umět si dohledat autora článku, zabezpečit si účet na sociální síti, natočit vlastní video apod.)
  - přemýšlení nad získanými poznatky a jejich vztahování ke každodennímu životu

V JSNS vnímáme mediální gramotnost jako kompetenci, která se zčásti prolíná s **informační a digitální gramotností**. V rámci mediálního vzdělávání se proto věnujeme i tématům, jako jsou fungování sociálních sítí, zabezpečení internetových účtů, kyberšikana či závislost na počítačových hrách.

³ To, o co se snažíme, má blíže k významu slova **vzdělávání** (organizované osvojování znalostí a dovedností) než k významu slova **výchova** (proces směřující primárně k rozvoji jedincových postojů, potřeb, zájmů, chování – např. etická výchova).

2. Mediální vzdělávání na středních odborných školách a učilištích. Analýza aktuální situace

Cílem této kapitoly je popsat současný stav mediálního vzdělávání na středních odborných školách v ČR. Vycházíme z následujících podkladů:

- námi zadaných reprezentativních kvantitativních výzkumů
  - [Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím](#), 2018
  - [Stav výuky mediální výchovy na středních školách](#), 2018
  - [Výuka mediální výchovy na středních školách](#), 2017
- tematické zprávy České školní inspekce: [Mediální výchova na ZŠ a SŠ ve školním roce 2017/2018](#)
- [analýzy stavu mediálního vzdělávání na základních a středních školách v ČR](#) Michala Kaderky pro Evropské hodnoty, 2018
- intenzivní spolupráce se 30 odbornými školami v letech 2018–2020 v rámci našeho pilotního projektu Mediální vzdělávání na odborných školách
- zkušeností ze spolupráce se stovkami škol a vyučujících zapojených do aktivit k mediálnímu vzdělávání, kterým se v JSNS už řadu let věnujeme

2.1 V jakém rozsahu se střední školy reálně mediálnímu vzdělávání věnují?

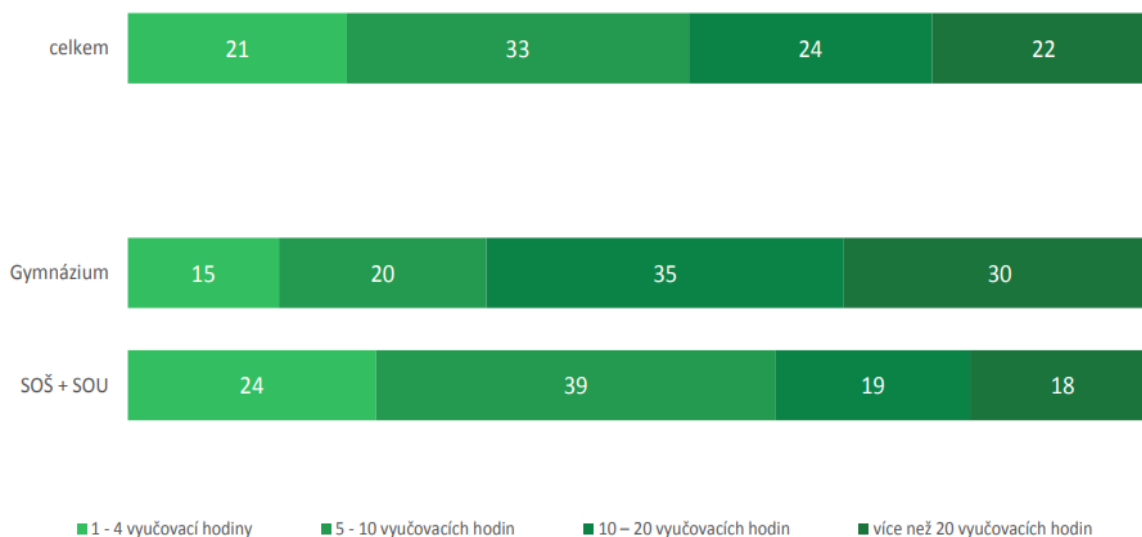
S ohledem na nedostatečné množství dostupných dat k této problematice jsme si v letech 2017 a 2018 objednali u agentury Median dva reprezentativní výzkumy,⁴ v nichž jsme zjišťovali reálný stav výuky mediální výchovy. V prvním výzkumu jsme se ptali **ředitelů středních škol**, ve druhém **vyučujících, kteří se mediální výchově věnují**.

Z těchto výzkumů vyplývá, že

- **54 % studentů středních škol absolvuje do 10 vyučovacích hodin mediálního vzdělávání za celé středoškolské studium**; praxe na středních školách tedy neodpovídá tomu, jaký má téma význam pro život v 21. století
- odborné školy mediálnímu vzdělávání věnují méně času než gymnázia (studenti **63 % odborných středních škol a učilišť** absolvují za celé studium **méně než 10 vyučovacích hodin mediálního vzdělávání**, stejně nízké hodinové dotace nabízí oproti tomu jen 35 % gymnázií)

⁴ Výzkumy: Výuka mediální výchovy na středních školách (2017) a Stav výuky mediální výchovy na středních školách (2018), oba dostupné online na <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/vyzkumy>.

Čas za celé středoškolské studium věnovaný tématům mediální výchovy

OT06. Kolik času během celé středoškolské docházky se Vaši studenti v průměru zabývají tématy mediální výchovy?

N = 124 respondenti; jen školy, kde se mediální výchova vyučuje; v grafu jsou znázorněna % odpovědí

- 13 -

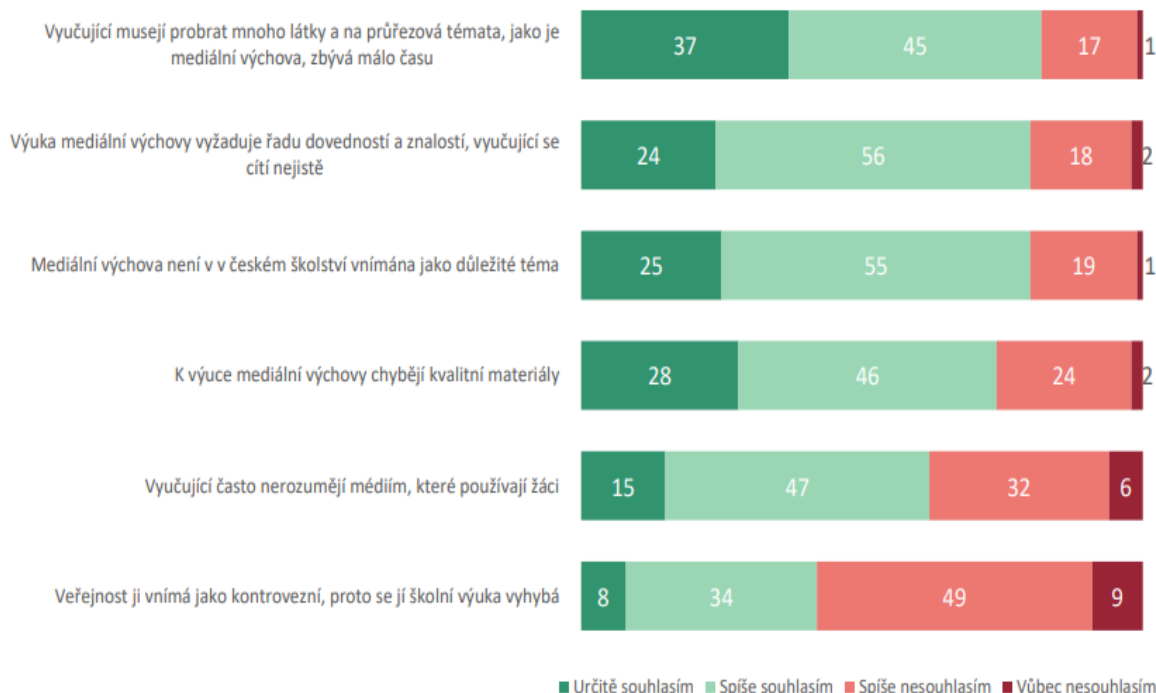

SOŠ a SOU sice nemají mediální výchovu uvedenou jako samostatné průřezové téma (jako gymnázia), ale znalosti a dovednosti týkající se médií jsou zařazeny v jiných průřezových tématech (např. občan v demokratické společnosti, komunikační a informační technologie) a vzdělávacích oblastech. Tato roztržitost mediálně vzdělávacích témat v různých částech RVP pravděpodobně přispívá k tomu, že mediální vzdělávání je na odborných školách komplikovanější realizovat (a sledovat, nakolik je realizováno).

- nejvíce (63 %) středních odborných škol uvedlo, že se mediálnímu vzdělávání věnují **formou průřezového tématu prolínajícího se více předměty**, 24 % realizuje jednorázové akce, 7 % středních odborných škol uvedlo, že mediální výchovu nevyučují
- vyučující se mediálnímu vzdělávání nejčastěji věnují v **základech společenských věd, českém jazyce, informatice**

Přestože vyučující na středních školách považují mediální výchovu za důležitou (77 %), potýkají se při její implementaci s řadou překážek. Na základě dat z našich reprezentativních výzkumů a zkušeností ze spolupráce s vyučujícími se na dalších stranách pokoušíme shrnout ty nejčastější.

Proč je mediální výchově na školách věnováno poměrně málo pozornosti?

OT06. Z několika dosavadních výzkumů vyplývá, že je mediální výchově na školách věnováno poměrně málo pozornosti. Co je podle Vás příčinou tohoto stavu?

N = 218 respondentů; v grafu jsou znázorněna % odpovědí

- 25 -

JSNS.CZ

2.2 Nejčastější překážky, které vyučující zmiňují

1) Nedostatek času na mediální vzdělávání

82 % vyučujících středních škol uvedlo, že je pro ně těžké najít ve svých předmětech čas na průřezová témata. Problém pramení zejména z přehlcených rámcových i školních vzdělávacích programů.

2) Nejistota při výuce mediálních témat

Celkem 80 % vyučujících souhlasilo s tvrzením: „Výuka mediální výchovy vyžaduje řadu znalostí a dovedností, vyučující se cítí nejistě“, 62 % pak s tím, že „Vyučující často nerozumějí médiím, která používají žáci“.

Nejistotu lze vysvětlit tím, že mediální vzdělávání je pro vyučující nové téma, na něž se zpravidla odborně nepřipravovali ani během vysokoškolského studia, ani později, což dokládá skutečnost, že **72 % učitelů**, kteří se mediální výchově věnují, v našem výzkumu uvedlo, že **neabsolvovali žádný kurz nebo školení**.

3) Slabý akcent na mediální výchovu v českém školství obecně

80 % vyučujících uvedlo, že mediální výchova **není** podle jejich názoru ve školství vnímána jako důležité téma.

Kořeny problému

- mezi roky 2009 a 2015⁵ vstoupily v platnost rámcové vzdělávací programy pro střední odborné školy a učiliště, jež zahrnují obsahy, které patří do mediálního vzdělávání. Pedagogům na těchto školách však scházela podpora v implementaci této nové vzdělávací oblasti do výuky a dlouhé roky po zavedení vzdělávací reformy chyběla rovněž analýza a vyhodnocení toho, zda se tuto změnu povedlo implementovat

První reprezentativní výzkum k tomu, jak se na středních školách mediální výchova vyučuje, publikoval v roce 2017 JSNS.

Slabý důraz na mediální vzdělávání ve školství se odráží i v situaci na jednotlivých školách. **Z našich výzkumů vyplývá,**⁶ že většina škol nemá k výuce mediální výchovy žádnou jednotnou koncepci

- o **74 % ředitelů** uvedlo, že každý vyučující k mediální výchově přistupuje individuálně a sestavuje si svůj plán
- o **50 % ředitelů uvedlo**, že nijak nevyhodnocují naplnění cílů mediální výchovy

4) Domnělá kontroverznost tématu

Celkem 42 % vyučujících ve výzkumu v roce 2017 uvedlo, že veřejnost vnímá mediální výchovu jako kontroverzní, což je důvodem, proč se jí školy vyhýbají.

Kořeny problému

- zřejmě pramení z nepochopení toho, co mediální vzdělávání je a jaké cíle sleduje; bohužel k tomu přispívá skutečnost, že někteří mluvčí z řad politiků a známých osobností se ve svých projevech opakovaně pokoušejí změnit význam tohoto spojení

5) Nízký počet pedagogů ve školách zapojených do mediálního vzdělávání

Častou situací ve školách je, že se mediálnímu vzdělávání věnuje **pouze jeden či dva vyučující z celé školy**, což není v souladu s tím, že většina škol chce realizovat mediální vzdělávání průřezově.

6) Nedostatečná koordinace uvnitř škol

Z konzultací s vyučujícími jsme zjistili, že problémem na (pravděpodobně nejen) odborných školách je často také **slabé povědomí o tom, co vyučují kolegové**, ve škole zpravidla není stanoven žádný koordinátor mediální výchovy a jednotliví vyučující pocítují nedostatek času a energie se s kolegy sami koordinovat.

⁵ RVP pro SOŠ a SOU vstupovala v platnost ve vlnách, více viz nuv.cz/t/prehled-vydavani-rvp-sov-po-vlnach.

⁶ Již citované výzkumy Výuka mediální výchovy na středních školách a Stav výuky mediální výchovy na středních školách, které jsou oba dostupné online na projekty/medialni-vzdelavani/vyzkumy.

3. Jak mediální vzdělávání více začlenit do výuky na středních odborných školách?

V této části navrhujeme kroky, které mají potenciál přispět k intenzivnějšímu začlenění mediálního vzdělávání do výuky na středních odborných školách a učilištích.

V návrzích začínáme na systémové a institucionální úrovni, následně přecházíme na individuální úroveň. Nejedná se o řazení dle významnosti, všichni uvedení aktéři jsou v procesu posilování mediální gramotnosti důležití.

Naším záměrem bylo sepsat všechna doporučení, která vnímáme v JSNS jako důležitá. V textu tedy jsou uvedena i ta, která se již dějí. Pokud jsme podle vašeho názoru něco významného opomněli, napište nám na mv@jsns.cz, za připomínky a náměty k rozšíření budeme rádi.

Co mohou učinit

- 1) orgány státní správy – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), Česká školní inspekce, Ministerstvo kultury, Ministerstvo vnitra, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání

MŠMT a jeho příspěvková organizace Národní pedagogický institut (NPI)

modře jsou uvedena doporučení České školní inspekce z roku 2018

- pojmenovat mediální gramotnost jako zásadní kompetenci, která by měla být ve školách rozvíjena, a komunikovat to jak směrem ke školám, tak k veřejnosti
- posílit zakotvení mediálního vzdělávání v rámcových vzdělávacích programech (RVP) všech středních škol
- finančně podporovat kvalitní vzdělávací akce pro učitele i žáky a vznik výukových materiálů
- poskytnout vyučujícím podporu v implementaci mediálního vzdělávání
- podporovat vzdělávání (budoucích) učitelů i dalších zapojených pracovníků školy v oblasti médií a mediální výchovy v rámci pregraduální přípravy i dalšího vzdělávání
- vytvořit metodické materiály pro učitele, případně další zapojené pracovníky škol, přinášející dostatek kvalitních podnětů pro implementaci témat mediální výchovy do předmětové výuky
- podporovat, aby na pedagogických fakultách bylo možné studovat mediální výchovu jako samostatnou aprobaci
- na národní úrovni pravidelně monitorovat a vyhodnocovat situaci, nakolik se školy reálně mediálnímu vzdělávání věnují, analyzovat vzdělávací potřeby pedagogů a dostupnou vzdělávací nabídku; přispívat k poznání, jak mediální vzdělávání realizovat efektivně
- monitorovat a snažit se vyrovnávat regionální nerovnosti, aby k rozvoji mediálního vzdělávání docházelo na všech středních školách ve všech regionech
- shromažďovat příklady dobré praxe v mediálním vzdělávání

Česká školní inspekce

- pravidelně vyhodnocovat, nakolik se školy mediálnímu vzdělávání věnují, a monitorovat překážky, na něž školy či jednotliví vyučující narážejí
- cíleně oslovovat školy, které se mediálnímu vzdělávání doposud nevěnují – zjišťovat příčiny, podporovat je v implementaci mediálního vzdělávání do výuky
- shromažďovat příklady dobré praxe v mediálním vzdělávání

Ministerstvo kultury a Ministerstvo vnitra

- finančně podporovat kvalitní mediálně vzdělávací akce pro učitele i žáky a vznik výukových materiálů

Rada pro rozhlasové a televizní vysílání

- monitorovat a vyhodnocovat mediální gramotnost české společnosti

2) kraje jako orgány územní samosprávy, které jsou zřizovateli většiny středních odborných škol a učilišť

- sledovat, zda se jimi zřizované školy věnují rozvoji mediálnímu vzdělávání
- poskytnout školám finance na mediální vzdělávání (vzdělávání vyučujících, organizace vzdělávacích akcí)
- poskytovat školám ve svém kraji doporučení na kvalitní vzdělávací akce a materiály

3) univerzity

- nabízet mediální výchovu jako samostatnou a probaci na pedagogických fakultách
- přidat do studijních oborů předmět seznamující studenty se základy mediální gramotnosti – jsme přesvědčeni o tom, že by tento předmět byl přínosný pro studenty všech fakult a oborů (nejen pro studenty pedagogických fakult)
- rozšiřovat prostřednictvím akademických výzkumů, bakalářských a diplomových prací poznatky o mediálním vzdělávání v ČR – jaké jsou u nás rozdíly proti zahraničí, jaká je úroveň mediální gramotnosti žáků v jednotlivých krajích a lokalitách (zejména katedry mediálních studií a pedagogické fakulty)
- pořádat tematické akce pro studenty i veřejnost (debaty, konference, workshopy...)

4) vzdělávací organizace (neziskové i komerční)

- komunikovat a vysvětlovat důležitost mediálního vzdělávání směrem ke školám i veřejnosti
- připravovat a nabízet vyučujícím kvalitní vzdělávací akce a výukové materiály
- snažit se při vzdělávání pedagogů pracovat s celým pedagogickým sborem (respektive zapojit co nejvíce vyučujících na dané škole)
- cíleně oslovovat školy, které se mediálnímu vzdělávání doposud nevěnují – zjišťovat příčiny, podporovat je v implementaci mediálního vzdělávání do výuky
- více se sdružovat a postupovat koordinovaně – například skrze seskupení jako [Platforma pro mediální vzdělávání](#)

5) mediální organizace (zejména zpravodajské), novináři

- osvěta o mediálních tématech (podstatě novinářské práce, mediální legislativě apod.) pro širokou veřejnost i pro žáky (zejména pomocí debat a workshopů ve škole)

6) vedení škol (ředitelé, zástupci ředitelů)

modře jsou uvedena doporučení České školní inspekce z roku 2018

- podporovat vyučující v tom, aby mediální vzdělávání začlenili do své výuky
- vytvořit strategii/plán pro implementaci mediálního vzdělávání na úrovni školy, případně i stanovit koordinátora této agendy
- podporovat spolupráci při naplňování stanovených cílů napříč pedagogickým sborem, najít průniky mediálního vzdělávání a primární prevence (zejména téma online závislosti, kyberšikany a dalšího rizikového chování v kyberprostoru)
- posílit mediální vzdělávání ve školních vzdělávacích plánech (ŠVP)
- podporovat vzdělávání vyučujících v oblasti mediálního vzdělávání skrze účast na akreditovaných seminářích a kurzech
- podporovat propojení mediálního vzdělávání a oblasti primární prevence
- pravidelně vyhodnocovat, zda se školní strategie mediálního vzdělávání naplňuje
- sdílet zkušenosti s dalšími školami (jak na úrovni vedení, tak pedagogů)
- komunikovat o mediálním vzdělávání s rodiči, vysvětlovat, co je jeho obsahem
- rozšiřovat okruh učitelů a dalších aktérů školy, kteří ve svých předmětech a jiné činnosti přispívají k rozvoji mediální výchovy, a to s využitím kombinací různých forem výuky
- více využívat besedy, exkurze a další formy externí spolupráce s přímým dopadem do mediální výchovy a projektově orientované výuky se zahrnutím mediální výchovy jako průřezového tématu s tím, že při výběru a realizaci těchto aktivit je třeba důsledně dbát na kvalitu a objektivitu, a předcházet tak případné skryté manipulaci žáků
- vedle důrazu na receptivní složku mediální výchovy (vnímání obsahu apod.) využívat více příležitosti pro posilování znalostí a dovedností žáků, potažmo učitelů, týkajících se produktivní složky mediální výchovy (schopnost vytvářet korektní sdělení, práce v realizačním týmu např. školních časopisů apod.), včetně vazby na digitální gramotnost
- vytvářet podmínky pro výraznější spolupráci učitelů (sdílení podkladů, vzájemné hospitace, společné projekty), případně mezi učiteli a dalšími zapojenými pracovníky školy v oblasti plánování a realizace mediální výchovy

7) vyučující (nejen) ze středních odborných škol a učilišť

- hledat cesty, jak mediální vzdělávání začlenit do svých předmětů – jak v reálné výuce, tak v ŠVP (zejména, pokud je mediální výchova na škole realizována průřezově a nikoliv jako samostatný předmět)
- vzdělávat se v dané oblasti prostřednictvím seminářů, kurzů i samostudia
- opatřit si kvalitní výukové materiály – jedním z nich může být naše nová publikace [Mediální vzdělávání na středních odborných školách a učilištích: Výukový plán a příklady dobré praxe](#), která vznikla v úzké spolupráci s vyučujícími z 30 odborných škol a učilišť
- kombinovat různé metody výuky včetně začlenění projektové výuky, pořádat debaty s novináři a dalšími mediálními odborníky (typy k organizaci projektového dne nabízíme na webu jsns.cz/dmg), zvážít začlenění besed a workshopů, které nabízejí vzdělávací organizace
- motivovat kolegy, aby se věnovali mediálnímu vzdělávání
- spolupracovat na mediálním vzdělávání s dalšími vyučujícími na své škole nebo alespoň sdílet, jakým oblastem se ve svých předmětech věnují
- účastnit se vzdělávacích akcí s učiteli z jiných škol, sdílet zkušenosti

8) rodiče žáků

- sledovat, nakolik se škola jejich dětí věnuje mediálnímu vzdělávání
- apelovat na svou školu, aby věnovala dostatek prostoru rozvoji kompetencí důležitých pro život, mezi něž patří mediální gramotnost

9) žáci

- komunikovat se svými vyučujícími o mediálních tématech, která je zajímají

10) jedinci a firmy, kteří chtějí podporovat posilování mediální gramotnosti

- finančně nebo dobrovolnickou činností přispívat na realizaci mediálně vzdělávacích aktivit
- komunikovat důležitost mediálního vzdělávání se svým okolím

JSNS.CZ

Tento materiál vznikl díky finanční podpoře nadace Google.org

Google.org